

***Neoklassieke knelpunten voor de Nederlandse economie
voor de ontwikkeling op langere termijn***

Thomas Cool, 23 november 1989

Samenvatting

Externe knelpunten voor de groei liggen in de sfeer van milieu, grondstoffen, demografie en dergelijke. De vraag is echter of dergelijke knelpunten wel oplosbaar zijn zolang de knelpunten niet opgelost worden welke *inherent* zijn aan het economisch proces. Oplossing van deze laatste kan zelfs een belangrijke bijdrage leveren aan de oplossing van de eerste.

Bevindingen t.a.v. de interne knelpunten zullen binnen de *huidige* opzet van de opgestarte lange termijn studie noodzakelijkerwijze mager uitvallen; zodat, indien men toch hogere verwachtingen koestert, extra onderzoek geëntameerd mag worden.

Voor tentatieve identificatie en evaluatie van dergelijke knelpunten volstaat het gebruik van een klein model voor de middellange termijn.

1. Inleiding

De onlangs door het CPB opgestarte lange termijn studie 1990-2015 richt zich in het algemeen op de bronnen en knelpunten voor economische groei, zowel extern als intern. Als integratiekader voor de Nederlandse analyse zal een 'lange termijn versie' van Athena gebruikt worden. De onderhavige notitie maakt daarbij de kanttekeningen:

(1) Bij de externe knelpunten valt een onderscheid te maken tussen *het buitenland* en *overig*. Tegenover beide blijken de *interne* knelpunten relatief belangrijker. (a) *Wat er ook in het buitenland gebeurt, in principe moeten we het beter kunnen doen*. Hier is *beter* gerelateerd, ten eerste natuurlijk aan het relevante buitenland, het Europese gemiddelde, maar ten tweede ook aan de huidige situatie of huidige projecties. (b) Wanneer het gaat om knelpunten in de sfeer van milieu, grondstoffen, demografie en dergelijke, dan is de vraag of deze wel oplosbaar zijn zolang de knelpunten niet opgelost worden welke *inherent* zijn aan het economisch proces. Oplossing van de interne knelpunten kan zelfs een belangrijke bijdrage leveren aan de oplossing van de externe.

(2) Bij het *interne knelpunten onderzoek* valt een onderscheid te maken tussen de *verbale* en *numerieke* verkenning. In beide gevallen worden *modellen* gebruikt, in het eerste staat evenwel de analyse voorop en in het tweede wordt ook echt gerekend. *Beide sporen zijn van belang*.

(3) Bij de interne knelpunten kan men een onderscheid maken t.a.v. de termijn waarop zij actueel worden; en de *reeds bestaande* knelpunten zijn eigenlijk het belangrijkste.

(4) voor het tentatief identificeren en evalueren van dergelijke knelpunten is de lange termijn wel erg lang, en *volstaat een horizon van acht jaar*.

(5) Hoe mooi Athena ook is, in zijn combinatie van eenvoud van opzet en rijkheid aan detail, en hoe gemakkelijk ook in zijn gebruik dankzij de even mooie programmatuur, dan nog sleept een interne knelpunten onderzoek via Athena nogal wat ballast met zich mee, *en volstaat het gebruik van een klein model als ZOEM*.

(6) *Het bovenstaande laat de geplande lange termijn studie onverlet*. Er is geen kritiek op de doelstellingen en de vormgeving van het huidige op zich al zeer ambitieuze werkprogram. Hier wordt slechts aangegeven dat de bevindingen t.a.v. de interne knelpunten noodzakelijkerwijze mager zullen uitvallen; zodat, indien men toch hogere verwachtingen koestert, extra onderzoek geëntameerd mag worden - overigens al ten dele gedekt door bestaande activiteiten op het bureau, zodat soms alleen de vraag is hoe die ingeplaatst kunnen worden.

(7) Het is irrelevante casuïstiek of een studie met *actuele* knelpunten en *acht-jaren cijfers* wel in een *lange* termijn kader thuishoort. Men mag het zien als een *deelverzameling*. De lt-studie is sowieso veel tentatiever dan middellange termijn ramingen.

Deze punten spreken eigenlijk voor zich. Punten (1) en (3) lenen zich nog voor toelichting in de inleiding.

Laat eerst het vigerende inzicht t.a.v. de actuele knelpunten (ad 3) gememoreerd worden.

De Nederlandse economie wordt geplaagd door hoge werkloosheid en achterblijvende investeringen, terwijl de overheid aan de grens zit bij het corrigerend beleid op traditionele wijze, omdat de budgettaire en monetaire instrumenten verlamd zijn door het grote financieringstekort en de koppeling van de gulden aan de DM.

De economische groei van de laatste jaren is dan ook met name veroorzaakt door de aantrekkende wereldconjunctuur alsmede de binnenlandse loonmatiging. Het is evident dat er risico's bestaan indien deze afhankelijkheden zo sterk blijven. Enerzijds verkeren de buitenlandse overheden in een soortgelijke knelpositie, met dus het risico van onbeheersbaarheid van de ontwikkeling van de wereldeconomie, anderzijds vertonen de lonen hun eigen dynamiek.

Ondersteunend beleid via bezuinigingen op de collectieve sector is in het verleden wel mogelijk gebleken, doch de grenzen lijken toch wel bereikt. Terwijl voor versterking van de groei-*mogelijkheden* juist méér uitgaven nodig lijken, moet de ruimte gezocht worden via het betere management, wat bestuurlijk moeilijker is dan de kaasschaafmethode.

Dit betekent dat het micro beleid nog belangrijker is dan al jaren door velen betoogd.

(ad 1) De knelpunten welke voor het praktische beleid voor de komende jaren van belang zijn, en die welke de lange termijn studie ten dele wil belichten, *zijn derhalve in wezen gelijk*. Weliswaar ontleent de lange termijn studie voor een niet onbelangrijk deel zijn motivatie aan de *externe* knelpunten, doch dit is niet de enige motivatie, en, gezien het logische primaat van de interne knelpunten, denkelijk ook niet het belangrijkste deel. Weliswaar wordt, in reactie op een veelgehoorde kritiek op de vorige lange termijn studie, in de nieuwe studie bijv. veel aandacht ingeruimd voor het externe wereldbeeld, maar het is de vraag of het buitenland zo belangrijk is voor de inherent Nederlandse knelpunten - met dus de vraag of de genoemde kritiek wel zo terecht was.

Binnen de huidige studie opzet lijkt ruimte voor *modelmatig interne knelpunten onderzoek* te bestaan. Maar, is die ruimte groot genoeg? En als aan Athena gedacht wordt, zijn ook kanttekeningen mogelijk, niet in het minst omdat het nog steeds een pijnpunt is dat bij de EG'92 studie geen tijd aanwezig was om de elasticiteiten te veranderen. Überhaupt rijzen de vragen, *welke knelpunten, waarom, en wat kan een modelmatige studie erover zeggen?* Het moet meer zijn dan 'schiet u maar'.

Daarom in paragraaf 2 een poging tot systematiek, in paragraaf 3 een poging tot toepassing daarvan.

2. Keuze van een methode.

Interne knelpunten onderzoek, hoe tentatief ook, is om twee redenen moeilijk en snel controversiëel.

Studie van de externe knelpunten is in die zin gemakkelijk dat er reeds consensus bestaat over hoe ze eruit zien, maar met name omdat zij *van buiten* komen (op Nederland af, op het bureau af). Bij de interne knelpunten, hoewel bij uitstek het terrein van de economische theorievorming, zijn uitspraken snel controversiëel, denkkelijk omdat de theorie nog volop in beweging is, maar met name omdat men kritisch ten opzichte van zichzelf moet zijn (hetzij omdat het bureau kritische inzichten *zou initiëren*). Toch kunnen kleine stapjes gezet worden.

Het onderscheid tussen een analytische fase en een fase waarin de parameters aan de werkelijkheid worden aangepast, is triviaal. (Zie punt 2 in de inleiding.)

Minder triviaal is hier echter dat de analytische fase het *systemontwerpen* inhoudt, waarbij de ontworpen systemen van de huidige werkelijkheid zullen *afwijken*. Bijv. bij operaties als *Oort* en het *Centraal Bureau Arbeidsvoorziening* wordt het systeem veranderd: en het interne knelpunten onderzoek zou op soortgelijke wijze systemen ontwerpen. Terwijl dit nog tamelijk neutraal kan lijken zolang men in de analytische fase blijft en alles diplomatiek verwoord wordt, groeit de kans op controversie zodra gerekend gaat worden.

Naast het wel/niet controversiële is er het onderscheid complex/eenvoudig. Uit wat men een 'knelpunt' noemt, volgt tevens een modelkeuze. Maar wees ook hier voorzichtig.

Zoekt men het 'heel diep' in het marktproces, dan zijn er de (on-) evenwichtsmodellen; en er wordt een tamelijk complex model gebruikt, terwijl als gevolg van de abstractie een opvallende pijnloosheid ontstaat. Wat moet een beleidsmaker met een inzicht als: 'als er helemaal geen belemmeringen meer zijn en de economische subjecten gedragen zich zoals in het model, met verwaarlozing van het zwarte circuit, dan is er meer groei' ? Zoekt men het in een verschijnsel, zoals de spaarzin, dan voldoet ieder eenvoudig macromodel, terwijl een *gevoeligheidsanalyse* via het variëren van de parameters nog steeds *pijnlijk abstract* blijft - en als 'knelpunt' dus pijnloos. Bij een gedachte om de AOW ieder jaar een maand later dan de vorige AOW-gerechtigde leeftijd in te doen gaan, hetgeen maatschappelijk al veel meer een knelpunt zou zijn, wordt het model evenwel maar weinig complexer. Speelt men met het idee om de 'dure en lastige regelgeving van de overheid' te elimineren, bijvoorbeeld door alle belastingen af te schaffen en te vervangen door monetaire financiering (hetzij 'geld is toch een sluier', hetzij 'inflatie is een belasting'), dan ligt dit maatschappelijk gevoeliger en er moet een geheel nieuw model gemaakt worden, wat een complexe exercitie lijkt.

Het complexe heeft hier niet de onmiddellijke voorkeur.

Tevens, met verwijzing naar het gememoreerde vigerende inzicht, kunnen acute knelpunten gesignaleerd worden in de sfeer van het monetaire, fiscale en arbeidsmarkt beleid, *en dat zijn termen uit een normaal macro-economisch model, dat niet eens zo groot hoeft te zijn.*

Dat hierboven het belang van het micro beleid is aangegeven, wil niet zeggen dat dan ook een micro model nodig is. Met analyse en snelle toerekening kunnen elasticiteiten etc. aangepast worden, met voldoende inhoudelijke onderbouwing. Voor de overzichtelijkheid en snelheid van werken kan een klein model op de PC voldoen. En dan, vanzelfsprekend, wanneer het tentatieve onderzoek op de PC een veelbelovend knelpunt heeft gevonden, kan de stap naar het ingewikkelder rekenwerk gezet worden - eigenlijk na de lange termijn studie, cq. niet in het kader van de lange termijn studie.

Tussentijds samenvattend: we hebben bronnen voor controverse gesignaleerd, gewezen op het gevaar van abstractie en de verleiding van complexiteit, en, na de loftrumpet op het micro beleid gestoken te hebben, komen we weer uit bij eenvoudige macro-economie met modellen van Tinbergeniaanse omvang. Hoe verder ?

Knelpunten laten zich dan bijvoorbeeld als volgt opsporen. De verschillende sectoren zoals overheid (Centrale Bank), sociale zekerheid en marktsector (stichting van de arbeid) verdienen apart aandacht omdat de verwevenheid van het economisch proces via deze makkelijk identificeerbare instituties praktisch gestalte krijgt via betrekkelijk heldere operationele regels of gedragspatronen. Deze zijn *hetzij* onvermijdelijk *hetzij* de gezochte knelpunten. De enige zinvolle toets op dit laatste is te zien of een alternatief geformuleerd kan worden, dat dan tot meer groei leidt. Zo'n toets staat of valt met de creativiteit. En natuurlijk moet het ook een praktisch alternatief zijn.

Een criterium is ook dat het alternatief als einddoel kan behoren tot de lange termijn strategie van de overheid, terwijl er met het reeds beschikbare instrumentarium toch voldoende aanzetten in die richting gegeven kunnen worden. M.a.w. van de overheidsdoelen blijven we af, we overwegen nieuwe instrumenten, doch er moet een zekere overgang zijn van de oude naar de nieuwe instrumenten.

Om van het praktische gehalte verzekerd te zijn, is een gangbare mogelijkheid om naar het buitenland te kijken. Dit wordt hieronder niet gedaan. Enerzijds wordt al veel naar het buitenland gekeken, en anderzijds beseffe men dat de enige bron van vernieuwing, ook in het buitenland, bestaat uit het creatief zoeken naar verbeteringen; het is immers de vraag of het in het buitenland ook niet beter kan. Het alternatief voor kijken naar de buitenlandse praktijk is om te rade te gaan bij de theorie.

De neoklassieke theorie ligt hier voor de hand, immers:

(a) Samuelson heeft het begrip *neoklassiek* gedefiniëerd als *klassiek* op micro-niveau en *Keynesiaans* op macro-niveau. Dit zijn natuurlijk historisch gekleurde begrippen. Het zou wenselijk zijn dat men neutraal over *economische* inzichten kon spreken; doch de tragiek hiervan is dat het hopeloze titels oplevert, zoals '*economische knelpunten bij de economische ontwikkeling*'. In het

onderstaande wordt het *eclectische* van Samuelson in ieder geval naar de geest nagevolgd. (Er bestaat geen tegenstelling met de Schumpeteriaanse visie; zelfs Keynes verwees al naar Schumpeter.)

(b) Een gangbaar criterium is dat analyses t.a.v. de lange termijn klassiek van aard zijn, modellen zich klassiek gedragen, terwijl op middellange termijn Keynesiaanse spanningen mogelijk zijn.

Op zich klinkt dit eenvoudiger dan het misschien is. Er is in principe een langdurige onevenwichtigheid mogelijk indien de economie steeds opnieuw aan schokken blootstaat. We denken bijv. aan de oliecrises, de monetaire contractie van 1979, het ge-jojo van de dollar, het ineenstorten van de afzetmarkten in de Derde wereld, de verhoogde financiële onzekerheid, de toevloed van technologische innovaties. Interessant is de mogelijkheid dat dergelijke schokken een onderling verband vertonen: dan horen zij in het model, en doet het 'kort/lang = keynes/klassiek' paradigma weer opgeld. Onvoorspelbaarheden, zoals een vinding als 'fusie bij kamertemperatuur', zijn er wellicht altijd, doch, afgezien van een vermogensherverdeling tussen bezitters van de verschillende productiemiddelen, is er discussie mogelijk of dergelijke vindingen de maatschappij als geheel niet eerder rijker dan armer maken. Ten leste, zullen overheden in het algemeen anticiperend en 'corrigerend' optreden. Enerzijds kan men betogen dat overheden het nooit goed doen, en veel onevenwichtigheid zelf veroorzaken, anderzijds is het heel goed mogelijk dat juist overheden zorgen voor het klassiek-stabiele wat aan de private sector ontbreekt. Vooralsnog is de laatste gedachtenstroming dominant.

(c) De volgende uitgangspunten cq. randvoorwaarden zijn aantrekkelijk in zichzelf:

- Pareto-optimaliteit: Niemand wordt er slechter van, iemand wordt er zelfs beter van.
- effectiviteit: oplossings-gericht, preventief, het gebruik van stabiliserende terugkoppelingen
- efficiëntie: lagere kosten, maatregelen zijn niet duurder dan de kwaal, het prijsmechanisme is informatief en regulerend tegelijkertijd

(d) Pro memo kan, als lichte modificatie op het neoklassieke denken, nog gedacht worden aan de vervanging, eventueel in de grondwet, van de notie van particulier eigendom door die van persoonlijk beheer. Dit zou geen verandering van jurisdictie inhouden, doch het lijkt voor velen psychologisch belangrijk, met externe effecten.

Resumerend, de gangbare financieel-economische visie moge dienen als grondslag voor het tentatieve systeemontwerp. Het is de denkwereld waarin *in het ontwerpen van een systeem* rente, prijzen en lonen ingezet worden om de allocatie te optimaliseren.

3. Toepassing der methode

Met de bovengeschetste actuele knelsituatie als uitgangspunt, is het derhalve 'gewoon zoeken' naar operationele regels die de werking van de economie inherent versterken. In het hiernavolgende beperken we ons tot het vluchtig aanduiden, als hopelijk goed gekozen voorbeeld, van terreinen waarop nader gezocht zou kunnen worden.

3a. Overheidssector: financieringstekort

Begrotingsruimte zou ook gezocht kunnen worden via *financiële innovaties*, m.n. op het vlak van het rente-écart met West-Duitsland (uitgifte van leningen in DMs), indexatie van de staatsschuld (onderhandelen over een reële rente), en mogelijk het incidenteel gebruik van een revaluatie.

3b. Sector sociale zekerheid: werkloosheid.

Vergeeten we het zoeken van een oplossing ('banenplannen') maar beperken we ons tot vermindering van de kosten. Deze kosten zijn geringer zolang men productief blijft. Een randvoorwaarde is dat passend werk gevonden wordt; en een goede manier om werk te vinden is door ervaring op te doen, kennis te maken. Derhalve *werken met behoud van uitkering*. Wat gebeurt er wanneer de huidige experimenten uitgebreid worden? We krijgen dan het verschijnsel van *gesubsidiëerd zoeken*. Een mogelijkheid is, dat wanneer het systeem voor *iedereen* geldt, dat werkzoekenden dankzij de subsidie tot een schaars goed worden, en dat concurrentie tussen bedrijven tot een betere allocatie leidt. In principe is dan vrij zoeken mogelijk. Op macro-economisch niveau blijft er beleid nodig, waarin de vicieuze cirkel van loonstijging - uitstoot van arbeid - premiestijging doorbroken wordt met een correcte keuze van premie-grondslag, premiehoogte en uitkeringshoogte. Zijn hiervoor effectieve en fraude-resistente regels te verzinnen?

3c. Marktsector: inflatie.

Uitgaande van het boven gememoreerde inzicht dat analyses en modellen op de lange termijn klassiek van aard zijn, ligt een lange termijn strategie van deflatie misschien wel vast. Met geld een sluier, is er niets tegen een vaste geldvoorraad die tot prijsverlagingen dwingt.

Is dat een drogredenering, of een correcte strategie?

Overheden hebben momenteel een zeker belang bij inflatie, zie bijvoorbeeld hoe de Engelse staatsschuld door inflatie is uitgehold. Er is ook kritiek mogelijk op de Centrale Banken. Bij een oprecht streven naar waardevastheid van een munt, zou, bij een inflatie van 1 procent het vorige jaar, naar -1 procent het lopende jaar gestreefd moeten worden. Door geheugenloos almaar uit te gaan van 0 procent voor een lopend jaar, sanctioneren de Centrale Banken eigenlijk de inflatie die ze zouden moeten bestrijden.

De voortdurende deflatie kan bijv. zo geschieden, dat indien een bedrijf een kostenvoordeel geniet, dit via een dalende afzetprijs aan de afnemers wordt doorgegeven - afzet uitlokkend.

Deze voorstelling grijpt sterk terug op de gedachtenwereld van de klassieke economen. Voor hen was het een waarneembaar feit dat voor een ondernemer elke spaarbeslissing tegelijk een investeringsbeslissing was. Met het optreden van de banken is die werkelijkheid en voorstelling van zaken verdwenen.

Een deel is behouden in Keynes' oorspronkelijke definitie van de *effectieve vraag*, nl. als de *verwachting die ondernemers koesteren t.a.v. wat zij kunnen afzetten*. Dit is ten dele het actuele productieniveau, want men zal niet willen maken wat men niet denkt af te kunnen zetten, en ten dele ook een productieplanning met mogelijke (des-)investeringen. Voor het knelpunten onderzoek is het dan de vraag hoe ondernemers zo effectief en efficiënt mogelijk tot *realistische verwachtingen* kunnen komen, en liefst ook een verwachting t.a.v. *afzetstijging*. Een klassiek-geïnspireerde mogelijkheid is dan om de ruimte te scheppen, via een redelijke zekerheid dat de inkooprijzen niet zullen stijgen, dat ondernemers op micro niveau met lagere prijzen experimenteren om die extra orders uit te lokken.

Bij deflatie kleeft aan het oppotten van geld het voordeel dat er geen ingewikkelde administratie via een banksysteem (het *rondpompen* van geld) nodig is om het maatschappelijk rendement te behalen. Het in het arbeidsverleden gevormde monetaire vermogen in de oude kous is automatisch gekoppeld aan de algemene inkomensgroei. Het Keynesiaanse 'nadeel' is dat het geld voor een deel aan het banksysteem onttrokken wordt, nl. *niet* voor dat deel waarvoor in het micro proces een hogere tijdsvoorkeur bestaat welke in voldoende mate door het risico-element gecompenseerd wordt. De vraag rijst of onvolkomenheden in het financiële systeem opgelost moeten worden met algemene inflatie welke de mensen naar de banken toejaagt, of dat er alternatieven te verzinnen zijn.

Hoe dan ook, in het kader van het knelpunten-onderzoek zou het onderwerp 'deflatie' aparte aandacht verdienen, met name in het licht van de gewenste lange termijn eigenschappen van een model.

Literatuur

- CPB, "Eerste outline CPB lange termijn studie 1990-2015" (m.n. hoofdstukken 2 en 6), interne notitie 18 september 1989
 Economisch Statistische Berichten 3727, 4 oktober 1989
 Economisch Statistische Berichten 3729, 18 oktober 1989
 J.-M. Grandmont, "Money and value", Econometric Society publication no. 5, CUP 1983
 R.E. Hall (ed), "Inflation; causes and effects", NBER 1982
 H. G. Jones, "An introduction to modern theories of economic growth", Thomas Nelson & Sons 1975
 J.E. Meade, "The intelligent radical's guide to economic policy", George Allen & Unwin 1975
 H.A. van Stiphout, "Unemployment components and employment policies: a reflection on the capacities of the economy", paper for the conference "The art of full employment" Maastricht 28-30 September 1989
 J. Zijstra, "Staand op de schouders van Smith, Marx en Keynes reiken wij hoger", NRC 25 oktober 1988